

(humaniora och teologi), har de tagit reda på vilka jobb akademikerna har fått och vilken nytta de tycker att de haft av sina kurser i humanistiska ämnen. De flesta av de tillfrågade har fakultetsöverskridande utbildningar; de har alltså kombinerat exempelvis arkitektur, teknik, naturvetenskap, psykologi, socialt arbete eller sjukgymnastik med att läsa språk, filosofi, historia, teologi – eller etnologi. En annan grupp har huvudsakligen humanistiska ämnen i sin examen.

Den skärpta och välskrivna utredningen bjuder på oväntat positiv läsning. Här gnälls det inte om ”humanioras kris”, här tas inte för givet att humanistiska utbildningar har ett värde i sig eller att det räcker med att de är allmänbildande. Utredarna formulerar i stället starka argument för vad humaniora har att ge ute i arbetslivet. Schoug och Zettervall finner också att det stora flertalet av de forna studenterna hade fått jobb inte så lång tid efter avslutad utbildning. Det gäller även dem med en renodlat humanistisk examen.

Detta är ju glädjande besked. Det finns, eller rättare sagt fanns när undersökningen gjordes, en arbetsmarknad för dem med humanistiska färdigheter. Vilka är då dessa färdigheter, som nu efter Bologna-anpassningen måste skrivas in i studieplanerna och styra undervisningen? På ett allmänt plan kan de sammanfattas som konsten att tala, skriva och tänka kritiskt, på svenska och engelska. Vidare ska studenterna lära sig att argumentera, förstå olika kulturytringar, arbeta i grupp och göra egna presentationer. Inga nyheter precis, men det blir spännande när de intervjuade akademikerna berättar om vad detta innebär konkret i arbetslivet. Där har vi som ska revidera våra studieplaner och öka utbildningarnas arbetslivsanknytning en del att lära. Och då kan vi sno utredarnas egen slutsats rätt av: ”De arbetsgivare som söker en person som kan tänka kritiskt, lösa problem, uttrycka sig väl i skrift och följa kunskapsutvecklingen inom ett fält har anledning att anställa en humanist” (s. 108).

En folkrättsjurist med studier i historia och idéhistoria och som arbetat på Balkan framhåller värdet av sina historiska kunskaper och sin källkritiska förmåga. Anställd på åklagarmyndigheten i Kosovo behövde hon kunna ifrågasätta varifrån vissa uppgifter kommit och vem som stod bakom olika dokument. Likaså anser sig en samhällsvetare som läst arkeologi och etnologi ha haft stor nytta av sina kunskaper i informationsökning och sin träning i vetenskapligt skrivande när hon var utredningssekreterare i en kommunal förvaltning.

En annan, kanske litet överraskande, humanistisk färdighet som nämns är ”social kompetens”. En sjukskö-

terska med litteraturvetenskap i bagaget berättar att det är lätt att finna samtalsämnen vid möten med patienter och en inköpschef har gjort liknande erfarenheter vid affärsförbindelser utomlands: ”Om man blir uppfattad som kunnig och intresserad så tror jag det ger bättre anbud i affären...”

Utredarna gör den intressanta iakttagelsen att humanistiska insikter också kan användas som ett medel för problemlösning i konfliktsituationer. Lärdomen är att det finns fler än ett svar på de flesta frågor. En väg- och vatteningenjör, som jobbar med att lösa trafikproblem i en stad, tycker sig ha en fördel av att förstå att uppgiften kan lösas på flera olika sätt och att det då gäller att lyssna på kollegor med andra erfarenheter och idéer. Konsten att lyssna uppmärksamt borde kanske också skrivas upp bland färdigheterna?

I intervjuerna är det flera som säger att som humanist har man fått lära sig att vända och vrida på resonemangen, inta nya perspektiv, skaffa sig distans och reflektera kritiskt kring sådant som annars tas för givet. Det är vackra ord som stämmer väl med vad vi vill lära ut. Fast det är förstås inte alla arbetsgivare som helhjärtat uppskattar ett sådant kritiskt förhållningssätt; de förväntar sig i stället att de anställda ska göra vad de blivit tillsagda. Då är förmågan att problematisera snarare en black om foten. Detta påminner oss om att humanistisk utbildning visserligen är bra att ha i många sammanhang, men att lärandet inte upphör när man lämnar universitetet. De teoretiska kunskaperna kräver praktiska erfarenheter för att bli riktigt användbara.

Billy Ehn, Umeå

Oscar Pripp & Magnus Öhlander: *Fallet Nogger Black. Antirasismens gränser*. Agora, Stockholm 2008. 109 s., ill. ISBN 978-91-89483-60-6.

Det började med att GB Glace inledde marknadsföringen av sin nya skapelse Nogger Black (”en vaniljglasspinne men där fyllningen i mitten bytts ut mot seg, SÖT lakritstrofé och det krispiga överdraget smakar av SALT lakrits”). Det var i mars 2005. Det skedde med ett formspråk – kriticala bokstäver på asfaltliknande bakgrund – som var tänkt att ”associera till gatukultur”. Denna lansering var inte så okomplicerad som man förmodligen hade tänkt sig. Men det är nog en öppen fråga om den därför var ett misslyckande eller en framgång.

Det andra som hände komplicerade nämligen saken: organisationen Centrum mot rasism (CMR) uppmanade till köpbojkott mot Nogger Black samt lät förstå att man avsåg att anmäla GB Glace hos Diskrimineringsombudsmannen. Man hade kommit till slutsatsen att Nogger Blackreklamen, precis som annat smått och gott ("japp-mannen, 'negerbollen, negerkyssen' osv."), bygger på "ett rasistiskt tankemönster". Det var inte enskildheterna utan summan av dem som visade på detta: kombinationen av att kritistreck och asfalt anspelade på "svart kultur" (och alltså inte den färgneutrala "gatukultur" som GB Glace tänkte på), att lakritshöljet var svart, att Nogger låter nästan som nigger, att "black" ofta använts i nedsättande syfte om afrikaner.

Det tredje var en våldsamt offentlig motreaktion på CMRs utspel. Först kom några försiktiga repliker från GB Glace: "Nogger" anspelade på nougat och ingenting annat, tolkningar som CMRs tenderade att närma sig det orimliga ("vissa hävdar ju att vår isglass Igloo Cola anspelar på kokainmissbrukande eskimåer ..."). Därpå vandrade frågan in i tidningsvärlden, där många kritiska kommentarer om CMRs analys fälldes, och i bloggofären där tonläget höjdes ytterligare. CMR blev där föremål för rent hat men framför allt löje och satirisk skämsamhet.

Men rekyleffekten mot CMR stannade inte vid detta. Svenska Dagbladet publicerade efter en tid en kritisk artikelserie om organisationen. Den beskrev inget formellt oegentligt och lagöverträdande, men pekade på en statligt finansierad och överdimensionerad budget som förbrukades på prål och kostsamheter som inte var direkt nödvändiga för verksamheten som sådan. I samband med detta fick CMR alltmer rollen som symbol för misslyckade statliga satsningar gjorda i skydd av den företrädesvis socialdemokratiska politiska korrektheten. Ett slags kulmen på detta var när integrationsminister Sabuni drog in det statliga stödet till CMR. Eftersom hennes farbror, Mkyabela Sabuni, då var chef för verksamheten, fann många anledningar att berömma ministern för hennes kurage och hederlighet.

Hela detta krånglande händelseförlopp är bakgrunden för Oscar Pripps och Magnus Öhlanders bok *Fallet Nogger Black. Antirasismens gränser*. Den är kort men fängslande och i högsta grad tankeväckande. Vad säger jag förresten? "Kort *men*"! Det är bokens styrka att den är kort, samtidigt som den är inträngande, nyanserad och uttömmande. Av den dispositionsteknik och språkliga ekonomi som gör detta möjligt borde många ta lärdom (jaja: inte minst undertecknad).

Pripp och Öhlander är inte ute efter att fälla avgörandet i den fråga debatten kretsade kring. Huruvida Nogger Blackreklamen var rasistisk eller ej får läsaren själv grubbla över. Och i detta ligger en annan av bokens förtjänster. För läsaren grubblar verkligen – fram och tillbaka, in och ut. Men författarnas uppgift är alltså en annan. Man vill dels försöka förstå skälen till att CMRs ställningstagande väckte så många och starka reaktioner, dels identifiera och diskutera de innebörder som i offentligheten läggs i orden rasism och antirasism.

Det sker efter en genomgång av ungefär etthundraåttio tidningsartiklar och sextio bloggar. Där talar främst den häcklande majoriteten. Oavsett vilken inställning till integration, invandring, rasism och ideologiska frågor i allmänhet de debatterande hade, så uppstod en stor och trygg valfrändskap. Man hade något som man gemensamt kunde förlöjliga och skratta åt, och att göra så var en god sak eftersom löjet punkterade det som alla vet är absurt, i sina omedelbara framträdelseformer och i sina konsekvenser, och värnade det som är normalt och självklart.

En sådan bred och gedigen uppslutning kring det självklara är ju något som försätter kulturforskaren på analytiskt gott humör. Det är frånvaron av reflektion över det normala som erbjuder ett rum för kulturvetenskapligt yrkesutövande. Det självklara är ju aldrig självklart. Det vilar på sina normativa och ideologiska premisser. Författarna hittar i det här fallet vad man kallar för fem "dogmer" (är detta verkligen det mest välfunna ordet?) om vad som utmärker den "riktiga rasism" som är någonting helt annat än CMRs förment Don Quijoteska dito. I sammanfattning beskrev den underförstådda och CMR-kritiska synen på rasism en uppsättning negativa ställningstaganden (positivt laddade stereotyper hör alltså inte riktig rasism till), som hör hemma i specifika sammanhang som öppet deklarerar sitt rasistiska innehåll på ett otvetydigt språk. Så behöver det förstås inte alls vara och detta framhölls också av de få debattörer som hade en förstående inställning till CMRs agerande. Om majoritetens underförstådda definition var den riktiga finns det inte särskilt stor anledning till oro. Rasism är då något som i stort sett endast finns där övertygade rasister torgför sitt bestämda avståndstagande från allt som inte är svenskt eller ariskt: ett marginalfenomen.

Om man däremot delar minoritetens uppfattning, som den uttyds av Pripp och Öhlander, att rasism är en del av en maktordning som alla i samhället har en plats i, att den kan vara en oavsiktlig konsekvens av människors handlingar, att det är den drabbade som har rätt att av-

göra vad som är och inte är rasism, att stereotyper om etniska minoriteter, oavsett hur glada och uppskattande de är, spelar mot och räknar anor från en bred rasistisk historisk tradition och att det finns en stor omedvetenhet om rasismens, förstådd på det här sättet, existens – ja, då ställer sig saken i ett annat läge. Då är det inte längre moraliskt okomplicerat att kalla sötsaker för negerbollar och kanske inte heller att avnjuta en Nogger Black.

Vilken av dessa två förståelser av rasism som är den rimligaste sägs aldrig rent ut i boken. Det indirekta budskapet är desto klarare. Pripp och Öhlander skissar med några eleganta linjer den vetenskapliga diskussionen om rasism (i vilken man dock, tror jag, gör *viss* åverkan på George Fredricksons restriktiva rasismdefinition) och om marknadsföringens flörtande med ras- och etnicitetsstereotyper. Man tvivlar inte efter att ha tagit del av detta: det finns en obehaglig substans som i utspädd form flyter mitt i det som skryter med sin fördomsfrihet, sin tolerans och sin upplysta modernitet, och som trots sin låga koncentrationshalt är nära släkt med den historiska rasism som idag framträder som så uppenbar. Det blir väl sedan upp till läsaren att avgöra vilken halt som krävs för att det ska vara befogat att kalla den rasism.

Något uttömmande svar på varför CMRs utspel väckte en så stark reaktion finner inte Pripp och Öhlander. Men de diskuterar några delförklaringar som förefaller skäliga. En är förstås att CMR utmanade ett brett samförstånd om vad rasism egentligen är för något. Därmed ställde man också till besvär för alla dem som delar en särskild nationell självförståelse: i Sverige finns förvisso rasistiska galningar, men i huvudsak är detta ett land präglad av solidaritet, tolerans och förnuftsbasead medmänsklighet. Det är i denna trygga förvisning som medborgarna i lugn och ro kan glädjas åt något som vi, enligt författarna, alla håller högt: den svenska sommaren. Denna symbol för något av det härligaste vi har gemensamt är sammansatt av en rad älskade detaljer, allt från radions sommarpratere till midsommar med sill och nubbe. Till denna ansamling av trevligheter hör, åter igen enligt författarna, glass. Ett slag mot denna blir därför ett slag mot den svenska självförståelsen när den är som mest avslappnad och trygg.

I förstone kan man kanske tycka att det är tramsigt att pumpa upp en glass till sådana dimensioner. Men då glömmar man bort att hela historien faktiskt handlar om en massiv och stark reaktion mot något som samfällt beskrevs som just trams. Det måste ju förklaras: trams är något som man vanligtvis helt enkelt försöker bortse från. Och Pripp och Öhlander är säkert något väsentligt

på spåret här. Om jag får spinna vidare på deras tråd kan jag tänka mig att detta också har att göra med den icke-reflexiva oförbehållsamhet som är njutningens (också när den riktas mot något så trivialt som en glass) signum. Att få höra, när man slutar tänka och tryggt hänger sig åt det man tycker om, att man ägnar sig åt något som är både komplicerat, och därför kräver skärpt tankeverksamhet, och moraliskt dubiöst eller förkastligt föder med stor sannolikhet defensiv aggressivitet. Och den som bär fram ett sådant budskap blir en illasinnad inträngling och den surt förvärvade sinnesfridens sabotör. Mot honom söker man stöd hos alla dem som finner njutningen legitim.

Men just i detta finns också den felbedömning som CMR gjorde och som jag nog vill beteckna som oerhörd och i sin förlängning eventuellt ödesdiger. Den är inte av teoretisk och principiell art. Att resonera om rasism på det vis CMR gjorde är helt rimligt (även om jag nog har några ganska kraftfulla invändningar). Däremot är det frågan om en politiskt taktisk felbedömning av stora mått. Det är nämligen ur aggressiva försvarsreaktioner mot det som upplevs som politiskt korrekt snobberi, som högerpopulistiska rörelser (Sverigedemokraterna, Dansk Folkeparti) försöker utvinna sympatier. Valet av Nogger Black som måltavla var sällsynt kontraproduktivt. Till alla dem som bestämt tar avstånd från rasism, låt vara osofistikerat och ofullständigt identifierad, och som skulle kunna engageras i en fördjupad diskussion om rasismens samtida vidd och uppenbarelsen, hade man inget annat att erbjuda än ett överrumplande slag i solarplexus.

Magnus Berg, Göteborg/Norrköping

Grændse som skiller ej! Kontakter över Öresund under 1900-talet. Kjell Å. Modéer (red.). Museum Tusulanums Forlag, Köpenhamn 2007. 137 s., ill. ISBN 978-87-6350-481-2.

Den 13 november 2002 hölls ett symposium i De Kongelige Videnskabernes Selskabs lokaler i Köpenhamn. Symposiet hölls med anledning av att Einar Hansen, dansksvensk entreprenör och kulturmeccenat, skulle ha fyllt hundra år dagen efter. Sex humanistiska forskare från Danmark och Sverige deltog och föreläste på temat Öresund som förenande och skiljande vatten under Einar Hansens levnad 1902–1994. De olika bidragen redigerades av professorn i rätts historia Kjell Å. Modéer, då